

بررسی تأثیر مداخلات دولت در بازار گوشت مرغ^۱

دکتر امید گیلان‌پور* دکتر محمدرضا کهنسال**

زورار پرمه*** الهام اسماعیلی‌پور****

پذیرش: ۸۹/۵/۲

دریافت: ۸۸/۲/۱۵

گوشت مرغ / مدل فلویید / تنظیم بازار / کنجاله سویا / ذرت / جوجه یک روزه

چکیده

در این مقاله سعی شده است ضمن بررسی مداخلات دولت در بازار گوشت مرغ، با استفاده از مدل بازارهای مرتبط فلویید آثار این مداخلات نیز بررسی شود. بنابراین، آثار چهار دسته سیاست افزایش قیمت گوشت مرغ، تغییر قیمت کنجاله، تغییر قیمت جوجه یک‌روزه و تغییر قیمت ذرت شبیه‌سازی شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد در اثر افزایش یک درصدی قیمت مرغ، تولید آن به میزان ۰/۱۳ درصد افزایش و تقاضای گوشت مرغ به میزان ۰/۵۸ درصد کاهش می‌یابد. به علاوه، افزایش یک درصد قیمت کنجاله سویا موجب افزایش ۰/۵۶ درصد در قیمت گوشت مرغ خواهد شد و همین امر تقاضای آن را به میزان ۰/۳۲ درصد کاهش می‌دهد. افزایش یک درصد قیمت ذرت، قیمت تمام‌شده گوشت مرغ را ۰/۸۶ درصد افزایش داده و از مصرفش به میزان ۰/۵ درصد می‌کاهد. همچنین، یک درصد افزایش قیمت

۱. این مقاله برگرفته از طرح «مطالعه پشتیبان تنظیم بازار گوشت مرغ» است که در مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی به انجام رسیده است.

** استادیار و مدیر گروه پژوهشی بازاریابی و تجارت خارجی مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی. omid.gilanpour@gmail.com

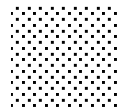
** دانشیار گروه اقتصادی کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه فردوسی مشهد.

** دانشجوی دوره دکترای اقتصاد کشاورزی دانشگاه فردوسی مشهد. perme@yahoo.com

*** پژوهشگر مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.

**** زورار پرمه، مسئول مکاتبات.

جوجه یک‌روزه، موجب می‌شود قیمت تمام‌شده گوشت مرغ به میزان ۰/۹ درصد افزایش یافته و تقاضا به میزان ۰/۵۳ درصد کاهش یابد.

طبقه‌بندی JEL: C15, E31

مقدمه

از آنجا که تولید در بازار محصولات کشاورزی زمان‌بر است، بدون دخالت دولت نوسان قیمت و مقدار محصول مبادله‌شده در بازار امری طبیعی است. به عبارت دیگر، برخلاف محصولات صنعتی که می‌توان مدت فرآیند تولیدشان را تغییر داد، برای تکمیل فرآیند تولید محصولات کشاورزی باید مدت زمان معینی سپری شود. هرچند می‌توان با به کارگیری فناوری‌های پیشرفته‌تر تولید، میزان آن را تغییر داد اما به هر حال نمی‌توان به طور کامل آن را تحت کنترل درآورد. به همین دلیل، عرضه این محصولات در دوره‌های کوتاه‌مدت - مثلاً در طول یک سال - انعطاف‌پذیری کافی برای پاسخ‌گویی به نوسانات تقاضا را ندارد. این واقعیت موجب بروز نوسانات مختلف در بازار این محصولات می‌شود. واضح است این نوسانات، برنامه‌ریزی تولید، بازار و همچنین رفاه مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ از این رو، بیش‌تر دولت‌ها به روش‌های مختلف برای حل این مشکلات و با هدف کاهش یا تعدیل این نوسانات، در بازار دخالت می‌کنند. نکته مهم این است که سیاست‌های دولت برای رسیدن به اهداف موردنظر، باید طوری برنامه‌ریزی شوند تا با دخالت به موقع در خرید یا فروش محصولات و نهاده‌های دامی مانع نوسان بیش از حد قیمت و مقدار تعادلی بازار شوند^۱.

دخالت دولت در بازار گوشت مرغ بعد از انقلاب به چهار دوره مشخص تفکیک می‌شود. در دوره اول، سیاست تثبیت حاکم بود و مشخصه اصلی آن، تثبیت قیمت (نهاده و محصول)، سهمیه‌بندی کالا، پرداخت یارانه به نهاده‌ها، پرداخت یارانه به کالاها و تثبیت نرخ ارز بوده است. مهم‌ترین دستاوردهای این سیاست‌ها افزایش مصرف گوشت مرغ، سهمیه‌بندی توزیع آن، کمبود شدید عرضه و ایجاد بازارهای موازی محصول و نهاده‌های تولید بوده است. از سوی دیگر، این اقدام‌ها با چالش‌های فراوانی از جمله فقدان برنامه مشخص برای توسعه تولید، رکود مدیریتی، کاهش رقابت در بخش تولید نهاده‌های مصرفی و عدم توجه بخش دولتی به کارهای اساسی و بنیادی مواجه شد.

بخش دوم سیاست‌های دولت در بازار گوشت مرغ، سیاست‌های آزادسازی است که در سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۷ اجرا شده است. برنامه آزادسازی صنعت طیور با حذف سیستم

سهمی‌ای و یارانه‌ای و رفع موانع توسعه کمی صنعت طیور و تغییر نرخ ارز دولتی به ارز رقابتی آغاز شد. مهم‌ترین دستاوردهای این سیاست افزایش حجم سرمایه‌گذاری، حذف سهمیه و کالا برگ گوشت مرغ و تعیین قیمت آن براساس عرضه و تقاضا بود؛ اما این سیاست‌گذاری چالش‌هایی نیز به همراه داشت که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: افزایش قیمت نهاده‌ها، ادامه انحصار دولت در واردات نهاده‌ها و افزایش قیمت گوشت مرغ.

دوره سوم دخالت دولت در بازار گوشت مرغ، به صورت سیاست کامل آزادسازی بود که تا سال ۱۳۸۱ ادامه یافت. در این مرحله، سیاست‌های دوره قبل به طور کامل اجرا شده است. تغییر نرخ ارز، حذف انحصار واردات دولت و آزادسازی بازار نهاده‌ها و محصول، از جمله مهم‌ترین سیاست‌های دولت در این دوره بوده است. هرچند در این سال‌ها، تولید و مصرف گوشت مرغ افزایش یافته است، ولی نوسانات بازار مشخصه اصلی این دوره محسوب می‌شود. این نوسانات نه تنها در سال‌های مختلف اثر نامطلوبی بر بازار مرغ گذاشته، بلکه در ماه‌های مختلف سال نیز این بازار را با تلاطم فراوان مواجه کرده است. همین امر، موضوع برنامه‌ریزی برای بازار و صنعت طیور را مشکل می‌کند.

دوره چهارم سیاست‌های دولت در بازار گوشت مرغ، سیاست‌های کمیسیون تنظیم بازار است. در این دوره، مهم‌ترین سیاست دولت، طرح ذخیره‌سازی چرخشی گوشت مرغ و استفاده از قیمت کف و سقف در هنگام نوسانات عرضه و تقاضا است. این سیاست هرچند در بعضی موارد نوسانات بازار را کاهش داد ولی با چالش‌هایی نیز مواجه شده است؛ از جمله می‌توان به جانشین نبودن کامل گوشت مرغ تازه و گوشت منجمد، وجود بار مالی برای دولت و عدم دخالت به موقع دستگاه مباشر در بازار، اشاره کرد.

با توجه به دخالت گسترده دولت در بازار محصولات دامی و به ویژه بازار گوشت مرغ و تأثیر این سیاست‌ها بر قیمت، میزان تولید و مصرف این کالا در سال‌های گذشته، بررسی سیاست‌های تنظیم بازار این محصول و آثار آن برای برنامه‌ریزی‌های آتی بسیار مهم خواهد بود. این در شرایطی است که بسیاری از مطالعات اقتصادی انجام شده در مورد این محصول، تک‌بعدی و غیرسیستمی بوده است. درک روابط سیستمی بازار محصول و نهاده‌های مرتبط با آن سبب شده تا در این مقاله تأثیر سیاست‌های تنظیم بازار دولت بر بازار گوشت مرغ با استفاده از مدل فلویید بررسی شود. بر این اساس، بعد از بررسی وضعیت

تنظیم بازار گوشت مرغ در قسمت پیشین، در قسمت‌های بعد روند متغیرهای کلیدی در این بازار (قیمت گوشت مرغ و نهاده‌های تولید)، روش‌شناسی تحقیق، نتایج و بحث‌ها بررسی شده و در نهایت جمع‌بندی و پیشنهادهای لازم ارائه می‌شود.

۱. بررسی روند متغیرهای کلیدی بازار گوشت مرغ

۱-۱. تولید

تولید گوشت مرغ در ایران در دوره ۸۵-۱۳۶۹ رشد ۸/۳ درصدی داشته است و از ۳۸۰ هزار تن به بیش از ۱/۳۶ میلیون تن^۱ رسیده است.^۲ افزایش تولید گوشت مرغ در ایران مرهون افزایش تقاضای داخلی (تغییر فرهنگ تغذیه‌ای، رشد روز افزون جمعیت و افزایش درآمد سرانه)، بالا بودن قیمت کالاهای جانشین (ارزان‌تر بودن گوشت مرغ در مقایسه با سایر گوشت‌ها)، سالم بودن گوشت مرغ در مقایسه با گوشت قرمز، محدودیت تولید گوشت قرمز در کشور با توجه به محدودیت منابع آبی و تخریب مراتع، بازگشت سریع سرمایه در صنعت طیور نسبت به سایر فعالیت‌های دامی و افت کم لاشه پس از کشتار در این صنعت است. همین امر، گوشت مرغ را از حالت لوکس خارج کرده و به‌عنوان کالای اساسی در سبد خانوارها قرار داده است.^۳ براساس بررسی‌های انجام‌شده، با این‌که هنوز بسیاری از واحدهای تولیدکننده گوشت مرغ با ظرفیت واقعی خود تولید نمی‌کنند، ایران در تولید گوشت مرغ به مرز خودکفایی رسیده است و تولید داخلی‌اش بیش از ۹۵ درصد مصرف داخلی را پوشش می‌دهد.^۴ چنانچه، این واحدهای تولیدی با تمام ظرفیت خود کار کنند، نه تنها شاهد خودکفایی کامل در تولید گوشت مرغ خواهیم بود، بلکه به‌صورت بالقوه امکان صادرات حجم قابل توجهی از این محصول نیز فراهم می‌شود. نکته‌ای که در مورد صنعت مرغداری و بخش تولید آن قابل ذکر است وجود نوسانات فصلی در تولید گوشت مرغ است. علت این امر، به فقدان سیستم‌های مناسب تولید (سیستم‌های گرمایشی و

۱. ۹۰ درصد این تولید از مرغداری‌های صنعتی به‌دست می‌آید.

۲. در سال‌های اخیر، جایگاه ایران در تولید جهانی بهبود یافته و از رتبه ۲۷ در دهه ۱۹۷۰ به ۱۷ در سال‌های اخیر رسیده است.

۳. نجمی‌فر (۱۳۸۱).

۴. براساس آمار و اطلاعات موجود در دوره ۸۶-۱۳۶۹، تولید داخلی حدود ۹۸ درصد کل تقاضای داخلی را تأمین کرده است (پرمه و همکاران (۱۳۸۷)؛ مطالعه پشتیبان تنظیم بازار گوشت مرغ).

سرمایشی)، صنعتی نبودن واحدهای مرغداری و نوسانات تقاضا برمی گردد. وضعیت تولید ماهانه گوشت مرغ در دوره ۸۵-۱۳۷۲ در جدول (۱) آمده است. با آن که بررسی تولید سالانه گوشت مرغ حاکی از روند افزایشی آن در دوره مذکور است اما با وجود سیر افزایشی در تولید سالانه، نوساناتی نیز در تولید ماهانه آن مشاهده می شود. دلیل این امر به ماهیت تولید محصولات کشاورزی و تأثیرپذیری آن‌ها از شرایط آب و هوایی مربوط است. تولید اغلب محصولات کشاورزی یک فصل زراعی (حدود یک سال یا کسری از آن) به طول می انجامد، اما تولید گوشت مرغ به دلیل کوتاهی طول دوره تولید از این قاعده جدا است^۱. با این که، این نوسانات در مورد گوشت مرغ به دلیل قابل کنترل بودن شرایط محیطی توسط مرغدار، باید کم تر باشد؛ ولی فقدان سیستم‌های مناسب تولید در ایران، موجب تأثیرگذاری شدید شرایط محیطی و آب و هوایی بر تولید شده این محصول شده است. چنانچه در جدول (۱) دیده می شود، هرگز در ماه‌های خرداد، تیر، مرداد، شهریور و مهر تولید گوشت مرغ بالا نبوده است (به جز شهریور ۱۳۸۳). این امر نشان می دهد تولید گوشت مرغ از اواخر بهار (آغاز فصل گرما) کاهش یافته و از اوایل پاییز (شروع فصل سرما) دوباره روند صعودی به خود می گیرد. بنابراین، نزول و صعود تولید نشأت گرفته از فصل گرما و سرما است که مصرف و تقاضا را نیز تحت تأثیر قرار می دهد. همچنین، عوامل دیگری همچون نوسانات اعیاد، ماه مبارک رمضان و... بر تقاضای محصول تأثیر گذارند.

۱-۲. قیمت گوشت مرغ و نهاده‌های آن

قیمت خرده‌فروشی ماهانه گوشت مرغ در دوره ۸۶-۱۳۸۰ در جدول (۲) آمده است. براساس جدول (۲) و نمودار (۱)، می توان در ماه‌های مختلف یک سال و یا در یک ماه مشخص در سال‌های مختلف وضعیت قیمت‌ها را بررسی کرد. قیمت خرده‌فروشی گوشت مرغ در این دوره با رشد متوسط سالانه ۱۵ درصد از ۱۰۹۷۲ ریال به ازای هر کیلوگرم در سال ۱۳۸۰ به ۱۹۵۹۸ ریال در سال ۱۳۸۶ افزایش یافته است (بیش از ۶۲ درصد رشد در کل دوره). بررسی قیمت در ماه‌های مختلف یک سال نشان‌دهنده افزایشی نبودن روند قیمت‌ها است. بیش‌ترین افزایش قیمت به سال ۱۳۸۰ اختصاص دارد، در این سال قیمت خرده‌فروشی

جدول ۱- روند تولید ماهانه گوشت مرغ در دوره ۸۵-۱۳۷۲

واحد: هزار تن

متوسط رشد ماهانه	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹	۱۳۷۸	۱۳۷۷	۱۳۷۶	۱۳۷۵	۱۳۷۴	۱۳۷۳	۱۳۷۲	شرح
۸/۴۵	۱۱۴/۵	۸۳/۸	۸۱/۹	۹۸/۸	۷۳/۳	۷۳/۶	۷۰/۴	۶۹/۲	۶۴/۹	۶۴/۳	۵۱/۱	۵۴/۶	۵۵/۰	۳۹/۹	فروردین
۷/۲۶	۱۰۱/۷	۸۸/۶	۷۴/۴	۸۹/۲	۶۹/۹	۷۲/۹	۷۰/۸	۴۹/۶	۶۹/۱	۶۴/۰	۴۹/۸	۵۱/۴	۵۲/۲	۴۰/۹	اردیبهشت
۸/۲	۹۷/۸	۹۵/۰	۶۲/۰	۷۳/۹	۵۸/۳	۷۳/۲	۷۰/۹	۵۰/۲	۶۳/۹	۵۹/۱	۴۸/۱	۵۳/۸	۵۵/۰	۳۵/۱	خرداد
۹/۵۱	۱۱۶/۵	۸۹/۵	۷۹/۵	۷۵/۳	۵۸/۱	۷۲/۷	۶۲/۳	۵۰/۴	۵۳/۱	۵۱/۵	۴۸/۶	۴۸/۵	۵۲/۰	۳۵/۸	تیر
۹/۹۶	۱۲۰/۶	۹۸/۳	۹۷/۵	۸۰/۷	۶۵/۳	۶۷/۱	۶۰/۲	۵۱/۶	۴۹/۴	۵۳/۲	۴۸/۱	۴۵/۲	۴۹/۰	۳۵/۱	مرداد
۸/۶۶	۱۱۶/۸	۹۴/۳	۱۱۱/۰	۹۲/۴	۷۸/۶	۶۵/۳	۶۲/۶	۵۲/۱	۴۹/۸	۵۳/۷	۵۴/۰	۴۷/۳	۴۳/۲	۳۹/۷	شهریور
۷/۹۵	۱۰۹/۶	۱۰۲/۹	۹۸/۲	۹۷/۰	۹۵/۹	۶۸/۴	۶۴/۸	۶۲/۳	۴۳/۴	۵۹/۵	۶۰/۲	۵۱/۰	۴۲/۹	۴۰/۵	مهر
۷/۵۵	۱۰۶/۰	۹۷/۹	۸۷/۵	۹۹/۴	۹۵/۵	۷۷/۶	۳۵/۸	۶۸/۱	۵۲/۲	۵۹/۷	۶۲/۴	۵۷/۴	۴۷/۳	۴۱/۱	آبان
۶/۱۹	۱۱۷/۴	۹۰/۷	۸۳/۵	۹۰/۶	۸۴/۱	۷۶/۳	۴۴/۷	۳۸/۴	۶۱/۴	۶۰/۵	۶۵/۱	۵۹/۲	۵۲/۷	۵۳/۸	آذر
۶/۱۹	۱۲۲/۶	۱۰۰/۰	۸۹/۷	۸۵/۷	۸۵/۰	۷۶/۳	۶۷/۵	۶۸/۲	۶۲/۹	۶۲/۱	۶۳/۶	۵۹/۵	۵۶/۱	۵۶/۲	دی
۵/۹۸	۱۲۴/۰	۹۹/۲	۸۸/۰	۹۲/۲	۸۶/۸	۷۶/۰	۶۹/۴	۶۵/۲	۶۸/۰	۶۳/۹	۶۲/۳	۵۴/۳	۵۳/۹	۵۸/۳	بهمن
۵/۶۴	۱۱۳/۰	۱۰۵/۵	۹۲/۲	۹۳/۱	۹۱/۰	۷۶/۹	۷۱/۳	۶۸/۸	۶۷/۷	۶۳/۷	۶۲/۹	۵۳/۷	۵۳/۶	۵۵/۴	اسفند
۷/۵	۱۱۳/۴	۹۵/۵	۸۷/۱	۸۹/۰	۷۸/۵	۷۳/۲	۶۲/۶	۵۷/۸	۵۸/۰	۵۹/۶	۵۶/۴	۵۳/۰	۵۱/۱	۴۴/۳	میانگین
۷/۵	۱۳۶۰/۴	۱۱۴۵/۹	۱۰۴۵/۴	۱۰۶۸/۲	۹۴۱/۶	۸۸۸/۲	۷۵۰/۷	۶۹۴/۱	۶۹۶/۰	۷۱۵/۴	۶۷۶/۲	۶۳۵/۹	۶۱۲/۸	۵۳۱/۶	کل تولید
	-۰/۱۲	۲/۱۲	۱/۰۹	-۰/۵۴	۱/۹۹	۰/۴۰	۰/۱۲	-۰/۰۴	۰/۳۹	-۰/۰۹	۱/۹۰	-۰/۱۴	-۰/۲۳	۳/۰۴	متوسط رشد سالانه

منابع: وزارت جهاد کشاورزی، معاونت امور دام.

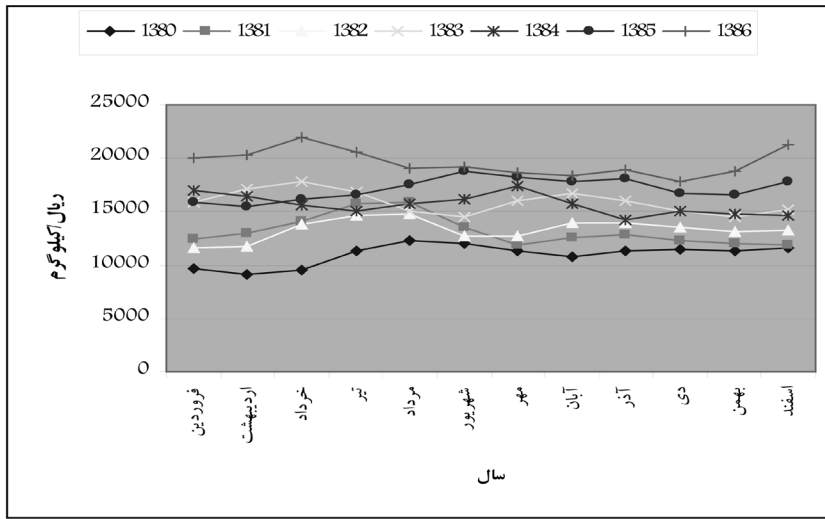
در ماه‌های مختلف با رشد ۱/۷۱ درصد از ۹۶۲۳ ریال به ازای هر کیلوگرم به ۱۱۵۹۹ ریال رسیده است. پس از این سال، بیش‌ترین رشد قیمت در سال ۱۳۸۲ با ۱/۲۶ درصد مشاهده می‌شود. چنین سمت‌وسویی در سال ۱۳۸۵ نیز مشاهده می‌شود. بررسی قیمت خرده‌فروشی نشان می‌دهد که بیش‌ترین قیمت خرده‌فروشی به ماه‌های تابستان تعلق دارد (به‌جز سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ که بیش‌ترین قیمت مربوط به خرداد و مهر است). از سوی دیگر، مقایسه این قیمت با نوسانات تولید نشان می‌دهد که بیش‌ترین قیمت گوشت مرغ مربوط به ماه‌هایی است که تولید گوشت مرغ به کم‌ترین میزان خود رسیده است.

جدول ۲- قیمت خرده‌فروشی مرغ در دوره ۸۶-۱۳۸۰

واحد: ریال / کیلوگرم

متوسط رشد سالانه	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶
فروردین	۹۶۲۳	۱۲۴۴۳	۱۱۵۴۲	۱۵۹۱۰	۱۷۰۰۴	۱۵۹۲۷	۲۰۰۵۹
اردیبهشت	۹۱۷۴	۱۲۹۴۴	۱۱۷۳۵	۱۷۱۵۳	۱۶۴۸۷	۱۵۴۲۷	۲۰۲۷۴
خرداد	۹۵۲۶	۱۴۱۴۶	۱۳۸۱۶	۱۷۸۲۳	۱۵۶۵۵	۱۶۱۵۱	۲۱۹۶۲
تیر	۱۱۲۸۳	۱۵۷۷۴	۱۴۶۸۶	۱۶۸۸۸	۱۵۰۲۸	۱۶۵۶۶	۲۰۶۲۵
مرداد	۱۲۳۵۸	۱۵۹۰۰	۱۴۷۴۵	۱۵۰۱۸	۱۵۶۹۸	۱۷۵۱۷	۱۹۱۲۸
شهریور	۱۱۹۷۸	۱۳۴۸۷	۱۲۶۷۵	۱۴۵۶۵	۱۶۱۵۵	۱۸۸۲۹	۱۹۲۵۷
مهر	۱۱۳۸۱	۱۱۸۵۰	۱۲۷۳۷	۱۶۰۷۴	۱۷۳۴۷	۱۸۲۰۳	۱۸۶۸۸
آبان	۱۰۷۲۰	۱۲۵۳۲	۱۳۹۰۲	۱۶۶۷۶	۱۵۷۹۵	۱۷۸۶۷	۱۸۴۳۳
آذر	۱۱۳۴۶	۱۲۸۷۴	۱۳۹۸۸	۱۶۰۵۳	۱۴۲۶۲	۱۸۰۴۵	۱۸۹۱۲
دی	۱۱۴۰۴	۱۲۳۰۲	۱۳۵۹۴	۱۵۰۴۷	۱۵۱۲۰	۱۶۷۵۶	۱۷۷۵۱
بهمن	۱۱۲۶۶	۱۲۰۱۸	۱۳۱۵۱	۱۴۵۴۳	۱۴۸۳۶	۱۶۶۱۴	۱۸۸۴۱
اسفند	۱۱۵۹۹	۱۱۸۲۷	۱۳۲۴۹	۱۵۱۹۷	۱۴۷۰۷	۱۷۸۱۹	۲۱۲۴۰
متوسط سالیانه	۱۰۹۷۲	۱۳۱۷۵	۱۳۳۱۸	۱۵۹۱۲	۱۵۶۷۵	۱۷۱۴۳	۱۹۵۹۸
حداکثر	۱۲۳۵۸	۱۵۹۰۰	۱۴۷۴۵	۱۷۸۲۳	۱۷۳۴۷	۱۸۸۲۹	۲۱۹۶۲
حداقل	۹۱۷۴	۱۱۸۲۷	۱۱۵۴۲	۱۴۵۴۳	۱۴۲۶۲	۱۵۴۲۷	۱۷۷۵۱
رشد ماهانه قیمت	۱/۷۱	-۰/۴۶	۱/۲۶	-۰/۴۲	-۱/۳۱	۱/۰۳	۰/۵۲

نمودار ۱- روند قیمت خرده‌فروشی گوشت مرغ در دوره ۸۶-۱۳۸۰

از جمله عواملی که موجب نوسان قیمت گوشت مرغ می‌شود، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱) نوسانات تولید: کاهش تولید در شش ماهه اول سال و افزایش آن در شش ماهه دوم یکی از دلایل نوسان قیمت است؛ علت آن، کاهش جوجه‌ریزی در فصل گرما به دلیل عدم تجهیزات کافی و مناسب برای جلوگیری از تلفات و مرگ‌ومیر مرغ است.

۲) نوسان قیمت نهاده‌های تولید: همان‌گونه که در قسمت‌های بعد بررسی خواهد شد، قیمت نهاده‌ها و به‌ویژه جوجه یک‌روزه و دان - که قسمت اعظم هزینه تولید را تشکیل می‌دهند - نوسانات فراوانی دارند که با وقفه‌های مشخصی قیمت تمام‌شده را تحت تأثیر قرار می‌دهند!

۳) افزایش سطح عمومی قیمت‌ها.

۴) نوسانات مقطعی مصرف (تغییرات تقاضا): در برخی ماه‌ها (مانند فروردین) و یا بعضی مناسبت‌ها (ماه‌های قمری مانند رمضان، محرم، عید قربان و بازگشت حجاج)

۱. سهم هزینه دان و جوجه یک‌روزه در دوره ۸۵-۱۳۸۰ به‌طور متوسط ۵۸/۸ و ۱۶/۴ درصد است.

مصرف افزایش می‌یابد. همچنین، در بعضی ماه‌ها مانند اردیبهشت از مصرف گوشت مرغ کاسته می‌شود.

(۵) عدم قابلیت ذخیره‌سازی گوشت مرغ برای مدت طولانی.

(۶) عدم جانیشینی کامل گوشت منجمد با گوشت مرغ تازه (گرم).

بررسی قیمت‌های ماهانه خرده‌فروشی گوشت مرغ در دوره ۸۷-۱۳۸۰ نشان می‌دهد که بیش‌ترین رشد قیمت مربوط به ماه‌های آغازین سال، یعنی فروردین، اردیبهشت و خردادماه (سه ماه بهار) بوده و به ترتیب برابر است با ۱۳/۰۲، ۱۴/۱۳ و ۱۴/۹۴ درصد. سپس، روند افزایش رشد قیمت‌ها در سه ماهه تابستان کاهش یافته و به ۱۰/۵۸، ۷/۵۵ و ۸/۲۳ درصد می‌رسد. در سه ماهه پاییز دوباره سیر صعودی رشد قیمت‌ها آغاز و در مهر، آبان و آذر به ۸/۶۲، ۹/۴۵ و ۹/۸۹ درصد رسیده است. همچنین از پایان پاییز روند کاهش رشد قیمت‌ها آغاز شده و در سه ماهه زمستان رشد قیمت‌های خرده‌فروشی به ۷/۶۵، ۸/۹۵ و ۱۰/۶۱ درصد رسیده است. بنابراین، رشد قیمت در ماه‌های مختلف روند سینوسی دارد. نکته‌ای که باید به آن اشاره شود این است که بیش‌ترین افزایش قیمت در اولین ماه هر سال نسبت به ماه قبل (اسفند) اتفاق افتاده که متوسط قیمت سالانه متعاقب افزایش قیمت در اولین ماه هر سال، پیوسته روند افزایشی را تجربه کرده است. باید توجه داشت که انطباق زمان‌های حداقل و حداکثر تولید بر حداکثر و حداقل قیمت است، یعنی زمانی که تولید افزایش می‌یابد، تغییرات قیمت کم‌تر می‌شود و برعکس. بنابراین، یکی از راهکارهای اساسی کاهش دامنه نوسانات قیمت در طی سال، تلاش برای کاهش نوسانات تولید است. با توجه به عامل آب‌وهوا (دما) و تأثیر آن بر نوسانات تولید - به خصوص در فصل تابستان - لازم است مرغداری‌های کشور به امکانات بهتر و پیشرفته‌تر مجهز شوند.^۱ نکته بسیار جالب توجه این است که در این دوره، حاشیه خرده‌فروشی از ۲۰۲۳ ریال به ازای هر کیلوگرم در سال ۱۳۸۱ به ۱۰۹۶ ریال در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته است. به علاوه، با تحلیل قیمت گوشت مرغ می‌توان نتیجه گرفت که افزایش قیمت این کالا همواره کم‌تر از نرخ تورم جامعه بوده است.

۱. پرمه و همکاران (۱۳۸۷)؛ مطالعه پشتیبان تنظیم بازار گوشت مرغ، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.

۱-۲-۱. بررسی قیمت نهاده‌های تولید گوشت مرغ و روند نوسانات آن‌ها

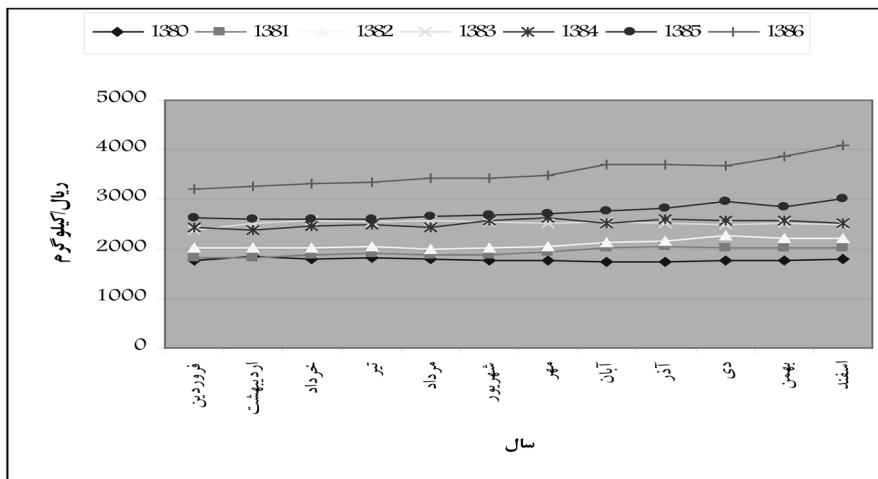
کارشناسان بخش طیور علت افزایش و نوسان قیمت گوشت مرغ را به تغییرات قیمت دان مرغ - به ویژه دان مرغ وارداتی (ذرت و کنجاله سویای وارداتی) - و جوجه یک‌روزه مرتبط می‌دانند. در نمودار (۳) قیمت دان مرغ در دوره ۸۶-۱۳۸۰ آمده است. قیمت دان مرغ گوشتی در این دوره با رشد متوسط سالانه ۱۲/۱ درصد از ۱۷۸۱ ریال به ۳۵۳۶ ریال رسیده است. بررسی قیمت دان مرغ گوشتی در ماه‌های مختلف هر سال نشان می‌دهد که در تمام دوره مورد بررسی، رشد قیمت مثبت بوده است. بیش‌ترین رشد به سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۵ به ترتیب با ۲/۲۶ و ۱/۲۶ درصد اختصاص دارد. قیمت هر کیلوگرم دان آماده گوشتی در سال ۱۳۸۶ از ۳۱۹۱ ریال در ابتدای سال به ۴۰۸۶ ریال در انتهای سال افزایش یافته است. می‌توان تغییرات قیمت دان مرغ را در سال‌های مختلف ولی ماه‌های مشابه بررسی کرد. روند رشد قیمت دان مرغ - چنانچه در نمودار (۳) مشاهده می‌شود - از ماه‌های اول فصل بهار آغاز شده و در اوایل پاییز به اوج خود می‌رسد و دوباره شروع به کاهش می‌کند. بنابراین، بیش‌ترین رشد قیمت در پاییز و کم‌ترین آن در بهار اتفاق می‌افتد. بررسی همبستگی میان قیمت گوشت مرغ و دان مرغ بیانگر ضریب همبستگی ۰/۷۹۲۸ است^۱ و نشان از همسو بودن قیمت دان مرغ با قیمت گوشت مرغ دارد.

از آنجا که علت دوم نوسانات قیمت گوشت مرغ، نوسانات قیمت جوجه یک‌روزه است، ارتباط این قلم هزینه نیز با قیمت گوشت مرغ بررسی شده است.

جوجه یک‌روزه یکی از نهاده‌های تولید گوشت مرغ است که صنایع داخلی در تولید آن به خودکفایی رسیده و جز در موارد اضطراری، این نهاده وارد نمی‌شود. واردات جوجه یک‌روزه به دلیل عدم تکافوی ظرفیت مزارع مرغ اجداد و مادر تا سال ۱۳۷۴ ادامه داشت و از این سال به بعد با راه‌اندازی مزارع جدید و افزایش ظرفیت‌ها، نیاز کشور از داخل تأمین شد؛ فقط در سال ۱۳۸۱ بنا به نیاز مقطعی بازار، حدود ۲۱ میلیون عدد تخم مرغ نطفه‌دار گوشتی وارد کشور شد^۲.

۱. همبستگی قیمت دان مرغ گوشتی و قیمت گوشت مرغ با وقفه‌های (وقفه در دان مرغ و گوشت مرغ) یک، دو و سه ماهه به ترتیب ۰/۷۷۳۳، ۰/۷۲۳۹ و ۰/۶۵۶۶ است.

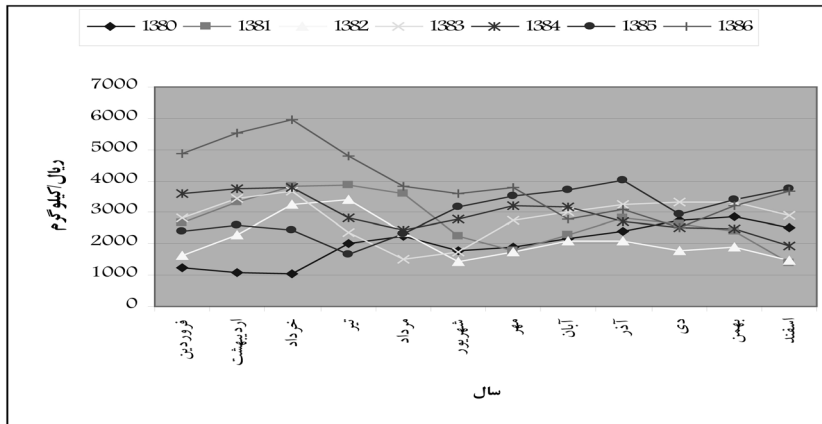
۲. معاونت امور دام وزارت جهاد کشاورزی (۱۳۸۳).

نمودار ۳- روند قیمت دان در دوره ۸۶-۱۳۸۰

قطع واردات و خودکفایی در تولید جوجه‌ی یک‌روزه در حالی انجام شد که بررسی آمار کارخانه‌های جوجه‌کشی کشور نشان می‌دهد ظرفیت اسمی ماشین‌های نصب‌شده در تشکیلات جوجه‌کشی ایران به مراتب بیش از تولید موجود است. بنابراین، صنعت جوجه‌کشی کشور نه تنها توان پاسخگویی به نیازهای داخلی را دارد، بلکه با برنامه‌ریزی صحیح، امکان صادرات و ورود به بازارهای بین‌المللی برای این صنعت فراهم شده است. یکی از دلایل تولید کم‌تر از ظرفیت کارخانجات جوجه‌کشی، تأثیرپذیری بازار این نهاد از نوسانات بازار گوشت مرغ است. به عبارت دیگر، رابطه‌ای دوطرفه میان قیمت‌های گوشت مرغ و جوجه یک‌روزه وجود دارد و نوسانات هریک بر دیگری تأثیر می‌گذارد! به طوری که تولید جوجه یک‌روزه، به عنوان نهاده‌ای که نگهداری آن پس از تولید غیرممکن است، غالباً براساس نوسانات قیمتی بازار گوشت مرغ دچار دگرگونی می‌شود. در مورد جوجه یک‌روزه گوشتی به دلیل تولید بالا و گستردگی نیاز به این نهاد، در بسیاری مواقع این امر بیش‌تر مشهود است و گاهی تولیدات با حذف مرغ‌های مادر و عرضه تخم مرغ‌های نطفه‌دار به صورت خوراکی در بازار، از روال عادی خود خارج و دستخوش کاهش و یا افزایش می‌شود.

بررسی قیمت جوجه یک‌روزه گوشتی (نمودار ۴) بیانگر آن است که قیمت هر قطعه با رشد متوسط سالانه ۸/۴ درصد از ۲۵۱۶ ریال در سال ۱۳۸۰ به ۳۹۷۳ ریال در سال ۱۳۸۶ رسیده است. بررسی نوسانات قیمت جوجه یک‌روزه در ماه‌های مختلف یک سال نیز نشانگر فراوانی نوسانات این نهاده‌ها در تولید گوشت مرغ است. از میان شش سال مورد بررسی، دو سال ۱۳۸۰ و ۱۳۸۵ بالاترین رشد قیمت را داشته‌اند. در سال ۱۳۸۰ قیمت جوجه یک‌روزه با رشد متوسط ۶/۵ درصد از ۱۲۵۲ ریال به ۲۵۱۶ ریال رسید. در سال ۱۳۸۵ نیز قیمت هر قطعه جوجه یک‌روزه از ۲۳۸۰ ریال در فروردین ماه به ۳۷۳۷ ریال در اسفندماه رسیده است. بیش‌ترین کاهش در قیمت جوجه یک‌روزه در سال‌های ۱۳۸۱ و ۱۳۸۴ مشاهده می‌شود. قیمت جوجه یک‌روزه در سال ۱۳۸۱ از ۲۶۸۱ ریال به ازای هر قطعه در ابتدای سال به ۱۴۰۷ ریال به ازای هر قطعه در انتهای سال کاهش یافته است. این سمت‌وسو در سال ۱۳۸۴ نیز مشاهده می‌شود.

نمودار ۴- روند قیمت جوجه یک‌روزه گوشتی در دوره ۸۵-۱۳۸۰

بررسی تغییرات قیمت جوجه یک‌روزه در ماه‌ها و سال‌ها نشان می‌دهد نوسانات قیمت جوجه یک‌روزه بسیار بالا است. بالاترین افزایش در قیمت جوجه یک‌روزه مربوط به ماه اردیبهشت و خرداد است (رشد ۳۱/۳ و ۳۳/۳ درصد) پایین‌ترین رشد قیمت جوجه یک‌روزه به ماه‌های دی و بهمن تعلق دارد (حتی در دی ماه نرخ رشد منفی است). ضریب

همبستگی گوشت مرغ و جوجه یک‌روزه حدود ۰/۷۱۷۹ است^۱ که نشانگر نوسان قیمت گوشت مرغ هم‌جهت با تغییرات قیمت جوجه یک‌روزه است، ولی اثر آن از قیمت دان مرغ کم‌تر است.

برخی دلایل افزایش قیمت گوشت مرغ در اثر افزایش قیمت نهاده‌های تولید در بالا ذکر شد. علت تأثیر افزایش قیمت نهاده‌های تولید را باید در نحوه شکل‌گیری و تولید گوشت مرغ در کشور جست. در ایران اجزای زنجیره تولید از هم جدا بوده و بر این اساس هر حلقه به دنبال افزایش سود خود و در نتیجه افزایش قیمت است؛ درحالی‌که بررسی توسعه صنعت مرغداری دنیا طی نیم قرن اخیر نشان می‌دهد سیستم قراردادی و سیستم تولید یکپارچه گوشت مرغ^۲ یکی از دلایل اصلی موفقیت و توسعه پرورش طیور به‌ویژه در ایالت متحده آمریکا، کشورهای آمریکای جنوبی (برزیل، مکزیک) و برخی نقاط دیگر (مالزی و تایلند) است. در این سیستم، تمام اجزای تولید گوشت مرغ از قبیل مزرعه تولیدکننده جوجه یک‌روزه، واحد جوجه‌کشی، کارخانه تهیه خوراک، مرغداری گوشتی، سیستم‌های حمل‌ونقل، کشتارگاه و عرضه گوشت مرغ تحت نظارت و مدیریت واحد است^۳. روند تولید گوشت مرغ همانند یک زنجیر از حلقه‌های متفاوتی تشکیل شده است و دوام و پایداری یک زنجیر به سلامت و اتصال حلقه‌های آن بستگی دارد. در سیستم تولید یکپارچه، به‌دلیل وجود یک مدیریت واحد در بخش‌های مختلف، تمامی نقاط ضعف و قوت شناسایی شده و با استفاده از ابزارهای مدیریتی می‌توان بهترین شیوه و برنامه پرورشی را انتخاب کرد. دورنمای کلی برنامه مذکور به این ترتیب است که مجریان طرح با بهره‌گیری از امکانات و توانایی‌های خود و سایر همکاران طرح، جوجه یک‌روزه، دان مصرفی و پشتیبانی فنی را در اختیار مرغداران طرف قرارداد گذاشته و سپس طی دوره زمانی مشخص و با توجه به میانگین وزن مناسب مرغ‌های پرورش‌یافته را از مرغداران تحویل گرفته و سپس آن‌ها را به کشتارگاه ارسال می‌کند و در نهایت، مرغ فرآوری و بسته‌بندی شده با یک نام تجاری در اختیار مصرف‌کنندگان قرار می‌گیرد. از مزایای این طرح می‌توان به اطمینان

۱. همبستگی قیمت جوجه یک‌روزه و قیمت گوشت مرغ با وقفه‌های یک، دو و سه ماهه به ترتیب ۰/۶۳۶۸، ۰/۳۷۳۳ و ۰/۱۶۱۷ است.

2. Integrated Poultry Production Complex.

3. Food and Agriculture Organization of the United Nations (2002). Olasunkanmi M. Bamiro, Dayo O.A. Phillip and S. Momoh (2006).

مرغدار در جهت تأمین و نیز کیفیت نهاده‌های تولید و تضمین فروش محصول اشاره کرد. علاوه بر این، حصول ضریب تبدیل بهتر و تولید مرغ‌های کم‌چرب - به دلیل استفاده از دان آماده کامل که به صورت پلت^۱ عرضه می‌شود - و وزن کشتار پایین‌تر از محاسن دیگر اجرای این سیستم است. اما نکته بسیار مهم نهفته در این پروژه، تأمین نظر مصرف‌کنندگان است.

۲. روش‌شناسی تحقیق

با توجه به ماهیت ساختار اقتصادی کشورهای در حال توسعه، دخالت دولت در کلیه بخش‌های اقتصادی، به منظور نیل به توسعه اقتصادی، ضرورتی انکارناپذیر است.^۲ از آنجا که توسعه بخش کشاورزی شرط لازم توسعه اقتصادی است، سیاست‌گذاری در این بخش باید به گونه‌ای باشد که به افزایش بهره‌وری ختم شود. تحقق این هدف نیز مستلزم به کارگیری ابزارهای موجود برای تقویت انگیزه تولید است. از سوی دیگر، با توجه به اهمیت بخش طیور و صنایع مرتبط با آن، متأسفانه مطالعات اقتصادی جامعی در این خصوص صورت نگرفته است؛ به طوری که تاکنون بسیاری از سیاست‌ها و تصمیمات اتخاذ شده، تک بُعدی و غیرسیستمی بوده و پیامدهای منتج از اعمال این سیاست‌ها بر بخش‌های مرتبط با آن مطالعه و شبیه‌سازی نشده است. الگوی تعمیم‌یافته فلوید (چندنهاد و چندستانده)، یکی از رهیافت‌های انعطاف‌پذیر و کاربردی است که مطالعه علمی و سیستمی بازارهای مرتبط را امکان‌پذیر می‌کند. این الگو برای سیاست‌گزاران و برنامه‌ریزان امکان شبیه‌سازی آثار و پیامدهای انواع مختلف مداخله در هر بازار و بروز شوک‌های سیاستی مختلف را فراهم می‌کند.

الگوی تعادل بازار تک محصولی و دو نهاده‌ای ابتدا توسط ماث^۳ (۱۹۶۴) برای استخراج کشش‌های عرضه صنعت و جدول‌های تقاضای نهاده برحسب پارامترهای بازار بسط داده شد. این الگو برای تعیین درصد تغییر تعادل بازار و قیمت‌ها، از پارامترهای شیف‌دهنده

۱. دان ممکن است به شکل آردی، پلت یا نیم‌دانه تهیه شود. نتایج آزمایش‌های متعدد نشان می‌دهد دان پلت شده می‌تواند تعادل کاملی از مواد مغذی را همراه با خوش‌خوراکی فراهم آورده و ضایعات دان را کاهش دهد.

۲. (Arndt, 1988) به نقل از کهنسال، حسینی (۱۳۸۶).

3. Muth.

متعدد بهره می گرفت. فلویید^۱ (۱۹۶۵) برای آزمون اثر حمایت‌های قیمتی محصولات زراعی بر بازده زمین و نیروی کار الگوی مشابهی تدوین کرد. در مقاله فلویید، با استفاده از مدل ساده کمی نشان داده شد که:

- (۱) حمایت قیمتی از محصول، قیمت نهاده‌های تولید را تحت تأثیر قرار می دهد.
- (۲) اندازه تأثیر حمایت قیمتی از محصول بر قیمت نهاده‌ها متأثر است از کشش عرضه نهاده‌ها (قابلیت مبادله نهاده و تکنولوژی تولید کشاورزی).
- (۳) کنترل مقداری محصول اثر حمایت قیمتی از محصول بر قیمت نهاده‌ها را دگرگون می سازد.

بسیاری همچون گاردنر^۲ (۱۹۸۷)، هرتل^۳ (۱۹۸۹ و ۱۹۹۱) لدرز^۴ (۱۹۹۲)، دبر و همکاران^۵ (۲۰۰۱)، دبر و شورت^۶ (۲۰۰۲)، گایومارد و همکاران^۷ (۲۰۰۴) با بسط مدل فلویید و رفع محدودیت‌های مندرج در مفروضات مدل وی، آثار سیاست‌های کشاورزی را بررسی کردند.

گاردنر از این الگو برای تعیین اثرات کمی سیاست‌های کشاورزی بر بازار نهاده و ستانده استفاده کرد. این الگو سپس توسط آلستون^۸ (۱۹۹۱) برای بررسی نحوه توزیع اثرات تحقیق و تبلیغات از طریق سیستم بازارهای مرتبط به کار گرفته شد. هالووی^۹ (۱۹۹۱) نیز با بسط الگو، فرض غیررقابتی بودن را در آن لحاظ کرد.

وایت و وترستین^{۱۰} (۱۹۹۵) با الهام از رهیافت الگوی فلویید، آثار مدیریت تلفیقی آفات^{۱۱} (IPM) را بر بازار برنج و نهاده‌ها بررسی کردند. آن‌ها میزان تغییر در رفاه تولیدکنندگان و مصرف کنندگان، قیمت محصول برنج و قیمت نهاده‌ها را تعیین کردند.

1. Floyd.

2. Gardner.

3. Hertel.

4. Leathers.

5. Dewbre et al.

6. Dewbre and Short.

7. Guyomard et al.

8. Aleston.

9. Holloway.

10. White & Wetzstein.

11. Integrated Pest Management.

زیائوپینگ گو^۱ (۱۹۹۵) نیز به بررسی آثار اصلاحات نهادی^۲ بر کشاورزی چین پرداخت. وی از رهیافت تعمیم‌یافته الگوی فلوید استفاده کرد و اصلاح بازارهای داخلی و آزادسازی بیش‌تر را از طریق تبدیل محدودیت‌های وارداتی^۳ به یارانه‌های وارداتی در جهت تثبیت نرخ غلات پیشنهاد کرد. به عقیده وی، افزایش قیمت غلات از پیامدهای الحاق چین به سازمان تجارت جهانی و کاهش نرخ یارانه واردات غلات خواهد بود. درنهایت، او تکمیل اصلاحات بازار در جهت بهبود و افزایش کارایی تخصیص منابع و استفاده کارا تر از بازارهای بین‌المللی را به‌عنوان راهکارهای عملی تثبیت قیمت‌های داخلی غلات چین پیشنهاد کرد.

اسماعیلی (۱۳۷۷) با استفاده از رهیافت گاردنر در تحقیقی چگونگی تأثیرپذیری نسبت قیمت‌های ماهی خشک در خرده‌فروشی به ماهی‌تر در لب دریا (بر اثر تغییر عوامل تأثیرگذار در بازارهای لب دریا، خرده‌فروشی و بازار) را بررسی کرد. وی همچنین سهم صیادان از قیمت پرداختی مصرف‌کنندگان و تأثیر سیاست‌های کنترل قیمتی در لب دریا و خرده‌فروشی را شبیه‌سازی کرد. درنهایت، کاهش حاشیه بازاررسانی از طریق تقویت و تأسیس تعاونی‌های بازاررسانی را به‌جای سیاست کنترل قیمتی پیشنهاد کرد.

سلامی و خالدی (۱۳۷۹) با استفاده از الگوی فلوید، آثار سیاست کاهش یارانه سموم شیمیایی را بر قیمت و مقدار مصرف نهاده، قیمت و عرضه محصول برنج شبیه‌سازی کرد. وی نشان داد مبارزه بیولوژیک با آفات، توأم با کاهش یارانه سموم، اثرات رفاهی مثبتی بر تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان می‌گذارد و احتمالاً پذیرش تکنولوژی جدید مبارزه با آفات را تسریع می‌کند.

حسینی و دریجانی (۱۳۸۲) الگویی برای تبیین رفتار اقتصادی صنعت پيله ابریشم در چارچوب بازارهای مرتبط با استفاده از این مدل ارائه کردند. در این الگو وضعیت انحصاری بازار تخم نوغان و رقابتی بودن سایر عوامل و ستانده‌ها مورد توجه قرار گرفته است.

کهنسال و حسینی (۱۳۸۶) با استفاده از الگوی فلوید، سیاست‌های حمایتی چغندر قند در استان خراسان را شبیه‌سازی کرده و نشان دادند که سیاست حمایت قیمتی بدون کنترل

1. Xiaoping Guo.

2. Institutional Reform.

3. Import Quota.

سطح زیر کشت، ابزار نیرومندی برای تقویت انگیزه تولید چغندر قند است. با توجه به بررسی مطالعات فوق، عمده فرضیات استفاده شده در تدوین الگوی بخش طیور عبارت‌اند از:

(۱) تکنولوژی تولید گوشت مرغ، همگن خطی بوده و بازدهی ثابت به مقیاس (CRS) در آن برقرار است.

(۲) تولیدکنندگان گوشت مرغ، نهاده‌های تولید را از بازار رقابتی تهیه می‌کنند.

(۳) بازار محصول نهایی (گوشت مرغ) و بازار نهاده‌ها رقابتی است؛ به طوری که در این بازارها تعداد زیادی تولیدکننده و مصرف‌کننده وجود دارد. ذکر این نکته ضروری است که فرض رقابتی بودن این بازارها بدین معنا نیست که هیچ‌گونه اختلالات بازاری وجود ندارد، بلکه امکان بروز اختلالات به دلیل عدم تحرک نهاده‌ها^۱ و موانع نهادی^۲ وجود دارد. لیکن یکی از مقاصد الگوی حاضر امکان آزمودن اثر کاهش اختلالات بازار - به عنوان پیامد دیگر اصلاحات بازار - است.

(۴) مرغداران در پاسخ به علائم قیمتی بازار، تصمیمات تولیدی‌شان را بر مبنای اصل حداکثرسازی سود اتخاذ می‌کنند.

(۵) در به کارگیری نهاده‌ها نسبت متغیر^۳ لحاظ شده است. بدین معنا که جان‌شینی و یا مکمل بودن نهاده‌ها^۴ در الگو مجاز است.

(۶) منحنی تقاضای نهاده‌ها نزولی است.

در این تحقیق، با به کارگیری مدل فلوید که مدلی با نسبت‌های متغیر^۵ است، تغییرات سیاست‌های مداخله‌ای دولت بررسی و تحلیل شده است. فرم کلی این مدل به صورت زیر است:

$$X = F(a, b) \quad (۱) \text{ تابع تولید محصول}$$

$$p_a = \frac{\partial x}{\partial a} \cdot p_x = f_a p_x \quad (۲) \text{ تابع تقاضای عامل } a$$

-
1. Factor Immobility.
  2. Institutional Barriers.
  3. Variable Proportion.
  4. Substitutional or Complementary Inputs.
  5. Variable Proportion Model.

$$p_b = \frac{\partial x}{\partial b} \cdot p_x = f_b p_x \quad (۳) \text{ تابع تقاضای عامل } b$$

$$a = p_a^{\beta_a} \quad (۴) \text{ تابع عرضه نهاد } a$$

$$b = p_b^{\beta_b} \quad (۵) \text{ تابع عرضه نهاد } n$$

$$X = p_x^{\eta} \quad (۶) \text{ تابع تقاضای محصول}$$

در این جا برای سهولت بیان تئوری، فرض می‌شود عرضه گوشت مرغ تنها تابعی از سه نهاد ذرت (C)، کنجاله سویا (so)، جوجه یک‌روزه (fdc) بوده و مدل صنعت گوشت مرغ در ایران به صورت زیر است:

$$Q_p^s = Q(c, so, fdc) \quad (۷)$$

با حداکثرسازی سود بنگاه، توابع تقاضا برای نهاده‌های تولید و تابع عرضه مرغ به دست می‌آید؛ به طوری که با جایگزینی توابع تقاضای نهاده‌ها در تابع تولید، تابع عرضه مرغ حاصل می‌شود. با تنظیم این سیستم هشت معادله‌ای، می‌توان هر نوع تغییر قیمت و یا سیاستی را همزمان در بازار مرغ و نهاده‌ها بررسی و ارزیابی کرد.

$$\text{Max } \pi = P_p Q(c, so, fdc) - c P_c - so P_{so} - fdc P_{fdc} \quad (۸)$$

با مشتق‌گیری از تابع فوق نسبت به متغیرهای تصمیم، مقدار به کارگیری نهاده‌ها، توابع تقاضا برای نهاده‌ها و تابع عرضه مرغ به شرح زیر به دست می‌آید:

$$P_c = P_p (\partial Q / \partial c) \quad (۹) \text{ تابع تقاضای ذرت}$$

$$P_{so} = P_p (\partial Q / \partial so) \quad (۱۰) \text{ تابع تقاضای کنجاله سویا}$$

$$P_{fdc} = P_p (\partial Q / \partial fdc) \quad (۱۱) \text{ تابع تقاضای جوجه یک‌روزه}$$

$$Q_p^{s*} = Q(c^*, so^*, fdc^*) \quad (۱۲) \text{ تابع تولید مرغ}$$

در این الگو، توابع عرضه نهاده‌ها و تابع تقاضای مرغ نیز در نظر گرفته می‌شوند.

$$S_c = g(P_c) \quad (۱۳) \text{ تابع عرضه ذرت}$$

$$S_{so} = h(P_{so}) \quad (۱۴) \text{ تابع عرضه کنجاله سویا}$$

$$S_{fdc} = z(P_{fdc}) \quad (۱۵) \text{ تابع عرضه جوجه یک‌روزه}$$

$$Q_p^d = D(P_{pc}) \quad (۱۶) \text{ تابع تقاضای مرغ}$$

سیستم فوق برحسب مقدار عرضه و تقاضا برای بازار مرغ و بازار نهاده‌ها به شرح زیر

بیان می‌شود:

$$Q_p^d = D(P_{pc}) \quad (۱۷)$$

$$Q_p^s = Q^s(c, so, fdc) \quad (۱۸)$$

$$D_c = D(P_c, P_{so}, P_p, P_{fdc}) \quad (۱۹)$$

$$S_c = g(P_c) \quad (۲۰)$$

$$D_{so} = D(P_c, P_{so}, P_p, P_{fdc}) \quad (۲۱)$$

$$S_{so} = h(P_{so}) \quad (۲۲)$$

$$D_{fdc} = D(P_c, P_{so}, P_p, P_{fdc}) \quad (۲۳)$$

$$S_{fdc} = z(P_{fdc}) \quad (۲۴)$$

ماث (۱۹۶۴) روابط فوق را در شکل خلاصه‌شده حل کرد. نکته بسیار مهمی که باید به آن توجه کرد، تفاوت قیمت مرغ در سطح خرده‌فروشی (مصرف‌کننده) و درب کشتارگاه (تولیدکننده) است. برای این موضوع رابطه (۱۳) به صورت زیر به مدل اضافه می‌شود:

$$P_{pc} = a + P_{pp} \quad (۲۵)$$

که در آن P_{pc} و P_{pp} به ترتیب قیمت مرغ در سطح مصرف‌کننده و تولیدکننده بوده و a نشان‌دهنده حاشیه بازار^۱ است.

اعمال سیاست در هریک از چهار بازار مرغ و یا نهاده‌های ذرت، کنجاله سویا و جوجه یک‌روزه موجب انحراف از تعادل اولیه می‌شود. تغییرات مقادیر و قیمت‌ها را می‌توان از طریق دیفرانسیل‌گیری از روابط فوق و تبدیل آن‌ها به کشش‌ها محاسبه کرد. با داشتن این روابط می‌توان درصد تغییرات قیمت‌ها و مقادیر ناشی از هرگونه تغییرات درون‌زا و یا برون‌زا را محاسبه کرد.

۳. نتایج و بحث

با استفاده از رابطه (۲۵) و در اختیار داشتن دامنه وسیعی از کشش‌ها، با استفاده از مدل فلوید آثار سیاست‌های مختلف بررسی شد و نتایج آن در جدول‌های (۴) و (۵) آمده است. براساس مدل مورد نظر و عوامل مؤثر بر عرضه و تقاضای گوشت مرغ که در این مطالعه مورد توجه قرار گرفته است، چهار دسته سیاست شامل تغییر قیمت مرغ، تغییر قیمت کنجاله، تغییر قیمت جوجه یک‌روزه و تغییر قیمت ذرت در بخش آثار شبیه‌سازی شده‌اند. لازم به ذکر است وجود کشش‌های فراوان یکی از مشکلات مهم استفاده از مدل فلوید در سیاست‌گذاری محسوب می‌شود. این امر به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه با منابع آماری محدود، مشکل‌تر نیز است. در این مطالعه، دامنه متنوعی از کشش‌ها برای برآورد اثرات شبیه‌سازی سیاست‌ها (جدول ۳) استفاده شده است.

جدول ۳- کشش‌های استفاده‌شده در مدل

۰/۲۲۶۹۵۷	ε_c	کشش تولید ذرت
۰/۳۲۶۳۶۴	ε_{so}	کشش تولید کنجاله سویا
۱	ε_{fdc}	کشش تولید جوجه یک‌روزه
-۰/۳۰۱۷۹	η_p	کشش تقاضای مرغ
-۰/۱۹۶۷۹	η_c	کشش تقاضای ذرت
-۰/۳۲۳۳۳	η_{so}	کشش تقاضای کنجاله سویا
-۰/۰۰۱	η_{fdc}	کشش تقاضای جوجه یک‌روزه
۰/۲۲۶۹۵۷	ε_c	کشش عرضه ذرت
۰/۳۲۶۳۶۴	ε_{so}	کشش عرضه کنجاله سویا
۰/۱	ε_{fdc}	کشش تقاضای جوجه یک‌روزه

۰/۰۲۵	η_{cso}	کشش متقاطع ذرت و کنجاله
۰/۰۵	η_{efdc}	کشش متقاطع ذرت و جوجه
۰/۱	η_{sofdc}	کشش متقاطع کنجاله و جوجه
۰/۰۰۰۲۳	η_{cp}	کشش ذرت - مرغ
۰/۰۰۰۱۷	η_{sop}	کشش کنجاله - مرغ
۱	η_{fdcp}	کشش جوجه - مرغ
۰/۷	kc	نسبت هزینه ذرت در هزینه دان
۰/۲	kso	نسبت هزینه کنجاله سویا در هزینه دان
۰/۱	kfdc	نسبت هزینه جوجه یک‌روزه در کل هزینه
۰/۱	σ_{12}	کشش جانشینی ذرت و کنجاله
۰/۲۳	σ_{13}	کشش جانشینی ذرت و جوجه
۰/۳	σ_{23}	کشش جانشینی کنجاله و جوجه

برای استخراج کشش‌ها از مطالعات فراوانی استفاده شده است که در این جا تنها به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

The Food and Agricultural Policy Research Institute (FAPRI).

Fabiosa. Jacinto F., Helen H. Jensen, and Dong Yan (2004).

۳-۱. سیاست تغییر قیمت گوشت مرغ

نوسانات قیمت گوشت مرغ متأثر از نوسانات تولید، نوسان قیمت نهاده‌های تولید، افزایش سطح عمومی قیمت‌ها، نوسانات مقطعی مصرف (تغییرات تقاضا) و عدم قابلیت ذخیره‌سازی گوشت مرغ برای مدت طولانی و از سوی دیگر، عدم جانشینی کامل بین گوشت مرغ تازه (گرم) با منجمد است. از این رو، نوسانات قیمت گوشت مرغ در طی سال فراوان است. بر این اساس، کمی نمودن تغییرات قیمت این کالا و تأثیر آن بر زنجیره تأمین و توزیع کالا بسیار اهمیت دارد. بررسی مدل فلویید نشان می‌دهد یک درصد افزایش قیمت گوشت مرغ، تولید آن را به میزان ۰/۱۳ درصد افزایش خواهد داد. این افزایش تولید موجب افزایش تقاضا برای نهاده‌های تولید می‌شود؛ در نتیجه، عرضه ذرت، کنجاله سویا و جوجه یک‌روزه به ترتیب ۰/۱۲، ۰/۱۸ و ۰/۱۱ درصد افزایش می‌یابد. در مرحله بعد به دلیل افزایش تقاضا برای این نهاده‌ها، قیمت‌شان نیز افزایش پیدا می‌کنند، به طوری که قیمت ذرت ۱/۱۷ درصد، کنجاله

سویا ۱/۸ درصد و جوجه یک‌روزه ۱/۱۳ درصد افزایش خواهد یافت. از سوی دیگر، با افزایش قیمت گوشت مرغ، تقاضای مصرفی آن نیز در جامعه با کاهش ۰/۵۸ درصد مواجه می‌شود.

۳-۲. تغییر قیمت کنجاله

افزایش قیمت دان یکی از دلایل افزایش هزینه تولید و در نتیجه افزایش قیمت گوشت مرغ است. همچنین بخش اعظم دان مرغ (شامل ذرت، کنجاله سویا و پودر ماهی) از طریق واردات تأمین می‌شود. هرگونه اختلال در واردات یا افزایش قیمت جهانی این نهاده‌ها، قیمت گوشت مرغ را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد.

کنجاله سویا یکی از نهاده‌های مورد استفاده در دان مرغ است که سهم بالایی از نیاز داخلی آن از طریق واردات تأمین می‌شود. بنابراین، تغییرات قیمت جهانی، قیمت داخلی این نهاده را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. از سوی دیگر، اعمال تعرفه بر واردات کنجاله توسط دولت هر ساله محل مناقشه تولیدکنندگان گوشت مرغ و صنعت روغن کشی کشور بوده است. براساس بررسی‌های انجام‌شده، دامنه نوسانات قیمت کنجاله سویا در طول سال بسیار شدید است؛ بخشی از آن به علت انتقال تغییرات قیمت جهانی این کالا به کشور و بخش دیگر به علت حجم بالای واردات آن (در سال ۱۳۸۴ بیش از ۹۰ درصد نیاز داخلی از طریق واردات تأمین شده است) است. از این‌رو، انتظار می‌رود تغییرات قیمت آن نیز تأثیر مستقیمی بر بازار گوشت مرغ داشته باشد.

افزایش یک درصد قیمت کنجاله سویا موجب افزایش ۰/۵۶ درصد در قیمت گوشت مرغ خواهد شد. از سوی دیگر، افزایش قیمت این نهاده‌ها به تولیدکنندگان دان (صنایع خوراک دام و طیور) انگیزه لازم برای افزایش عرضه این نهاده را می‌دهد. از این‌رو، عرضه کنجاله سویا ۰/۱۰ درصد افزایش خواهد یافت. به‌علاوه، به‌دلیل روابط مکمل میان این نهاده و ذرت، افزایش قیمت کنجاله سویا موجب افزایش قیمت ذرت به میزان ۰/۶۵ درصد می‌شود. همچنین با افزایش سودآوری تأمین‌کنندگان خوراک دان، میزان عرضه ذرت به میزان ۰/۰۷ درصد افزایش می‌یابد. از سوی دیگر، همان‌طور که انتظار می‌رفت، مصرف‌کنندگان با افزایش قیمت محصول، تقاضا را کاهش می‌دهند؛ بنابراین، در اثر افزایش قیمت گوشت مرغ، تقاضای آن به میزان ۰/۳۲ درصد کاهش می‌یابد.

۳-۳. تغییر قیمت ذرت

بررسی قیمت ذرت در دوره ۸۵-۱۳۸۰ نشان می‌دهد که هرچند نوسانات آن کم‌تر از کنجاله سویا بوده است، اما قیمت آن نیز در این دوره نوساناتی را تجربه کرده است (بخشی از این کم بودن نوسانات این نهاد به دلیل بالا بودن تولید داخلی آن در مقایسه با کنجاله سویا است). از این رو بررسی تغییرات قیمت ذرت بر بازار گوشت مرغ و نحوه انتقال این تغییرات در بازار حایز اهمیت است. از آنجا که سهم ذرت در دان مرغ بیش‌تر از کنجاله سویا است بنابراین آثار تغییرات قیمت آن نیز باید بیش‌تر از کنجاله سویا باشد. بررسی نتایج حاصل از مدل فلویید نشان می‌دهد افزایش یک درصد در قیمت ذرت، قیمت تمام شده گوشت مرغ را ۰/۸۶ درصد افزایش خواهد داد. به دلیل افزایش قیمت ذرت تمایل عرضه‌کنندگان خوراک دام و طیور میزان عرضه محصول نیز به میزان ۰/۱ درصد افزایش خواهد یافت. به علاوه به دلیل وجود روابط مکملی بین ذرت و کنجاله سویا، افزایش قیمت نهاد ذرت موجب می‌شود قیمت کنجاله سویا نیز افزایش یابد و با افزایش قیمت میزان عرضه آن نیز به میزان ۰/۱۴ درصد افزایش خواهد یافت. افزایش قیمت تمام شده نیز موجب کاهش مصرف گوشت مرغ به میزان ۰/۵ درصد می‌شود.

۳-۴. افزایش قیمت جوجه یک‌روزه

همان‌طور که قبلاً بیان شد، نوسانات قیمت جوجه یک‌روزه یکی از منابع مهم نوسانات قیمت مرغ است. جوجه یک‌روزه یکی از نهاده‌های تولید گوشت مرغ است که صنایع داخلی در تولید آن خودکفا شده‌اند و به‌جز اضطراری، واردات این نهاد انجام نمی‌شود. قطع واردات و خودکفایی تولید جوجه یک‌روزه در حالی انجام می‌شود که براساس آمار کارخانه‌های جوجه‌کشی کشور، ظرفیت اسمی ماشین‌های نصب‌شده در تشکیلات جوجه‌کشی ایران به مراتب بیش از تولید فعلی است. بنابراین، صنعت جوجه‌کشی کشور نه تنها توان پاسخگویی به نیازهای داخلی را دارد، بلکه در صورت برنامه‌ریزی صحیح، امکان صادرات و ورود به بازارهای بین‌المللی برای این صنعت فراهم شده است. یکی از دلایل تولید کم‌تر از ظرفیت کارخانجات جوجه‌کشی، تأثیرپذیری بازار این نهاد از نوسانات بازار گوشت مرغ است. به عبارت دیگر، رابطه‌ای دوطرفه میان قیمت‌های گوشت

مرغ و جوجه یک‌روزه وجود دارد و نوسانات هریک بر دیگری مؤثر است^۱. به‌طوری که تولید جوجه یک‌روزه، به‌عنوان نهاده‌ای که نگهداری‌اش پس از تولید غیرممکن است، غالباً براساس نوسانات قیمتی بازار گوشت مرغ دچار دگرگونی‌هایی می‌شود.

در مورد جوجه یک‌روزه گوشتی به‌دلیل تولید بالا و گستردگی نیاز به این نهاده، در بسیاری مواقع این امر مشهودتر است. گاهی با حذف مرغ‌های مادر و عرضه تخم‌مرغ‌های نطفه‌دار به‌صورت خوراکی در بازار، تولیدات از روال عادی خود خارج و دستخوش کاهش و یا افزایش می‌شود. بر همین اساس، نوسانات قیمت جوجه یک‌روزه در مقایسه با دو نهاده دیگر تأثیر بزرگ‌تری بر بازار گوشت مرغ دارد.

جدول ۴- شبیه‌سازی سیاست‌های تغییر قیمت مرغ و کنجاله سویا

سیاست تغییر در قیمت مرغ			سیاست تغییر در قیمت کنجاله		
۰/۵۶	EPp	درصد تغییر در قیمت مرغ	۱	EPp	درصد تغییر در قیمت مرغ
۰/۶۵	Epc	درصد تغییر قیمت ذرت	۱/۱۷	Epc	درصد تغییر قیمت ذرت
۱	EPso	درصد تغییر قیمت کنجاله سویا	۱/۸۰	EPso	درصد تغییر قیمت کنجاله سویا
۰/۶۳	EPfdc	درصد تغییر قیمت جوجه یک‌روزه	۱/۱۳	EPfdc	درصد تغییر قیمت جوجه یک‌روزه
۰/۰۷	Ec	درصد تغییر در عرضه ذرت	۰/۱۲	Ec	درصد تغییر در عرضه ذرت
۰/۱۰	Eso	درصد تغییر در عرضه کنجاله سویا	۰/۱۸	Eso	درصد تغییر در عرضه کنجاله سویا
۰/۰۶	Efdc	درصد تغییر در عرضه جوجه یک‌روزه	۰/۱۱	Efdc	درصد تغییر در عرضه جوجه یک‌روزه
۰/۰۷	EQsp	درصد تغییر عرضه مرغ	۰/۱۳	EQsp	درصد تغییر عرضه مرغ
-۰/۳۲	EQdp	درصد تغییر تقاضای مرغ	-۰/۵۸	EQdp	درصد تغییر تقاضای مرغ

ماخذ: نتایج تحقیق.

بررسی نتایج حاصل از مدل فلویید نشان می‌دهد یک درصد افزایش قیمت جوجه یک‌روزه، قیمت تمام‌شده گوشت مرغ را ۰/۹ درصد افزایش می‌دهد و موجب کاهش تقاضا به میزان ۰/۵۳ درصد می‌شود. از سوی دیگر، افزایش قیمت گوشت مرغ به فعالان

۱. اداره بررسی‌های بازرگانی و اقتصادی شرکت سهامی پشتیبانی امور دام کشور (۱۳۸۲).

این بخش انگیزه لازم برای افزایش تولید این کالا را می‌دهد. از این‌رو، میزان تولید آن به میزان ۰/۱۱ درصد افزایش خواهد یافت.

جدول ۵- شبیه‌سازی سیاست‌های تغییر قیمت ذرت و جوجه یک‌روزه

سیاست تغییر در قیمت جوجه			سیاست تغییر در قیمت ذرت		
۰/۹۰	EPp	درصد تغییر در قیمت مرغ	۰/۸۶	EPp	درصد تغییر در قیمت مرغ
۱/۰۲	Epc	درصد تغییر قیمت ذرت	۱	Epc	درصد تغییر قیمت ذرت
۱/۴۰	EPso	درصد تغییر قیمت کنجاله سویا	۱/۵۴	EPso	درصد تغییر قیمت کنجاله سویا
۱	EPfdc	درصد تغییر قیمت جوجه یک‌روزه	۰/۹۷	EPfdc	درصد تغییر قیمت جوجه یک‌روزه
۰/۱۰	Ec	درصد تغییر در عرضه ذرت	۰/۱۰	Ec	درصد تغییر در عرضه ذرت
۰/۱۴	Eso	درصد تغییر در عرضه کنجاله سویا	۰/۱۵	Eso	درصد تغییر در عرضه کنجاله سویا
۰/۱۰	Efdc	درصد تغییر در عرضه جوجه یک‌روزه	۰/۱۰	Efdc	درصد تغییر در عرضه جوجه یک‌روزه
۰/۱۱	EQsp	درصد تغییر عرضه مرغ	۰/۱۱	EQsp	درصد تغییر عرضه مرغ
-۰/۵۳	EQdp	درصد تغییر تقاضای مرغ	-۰/۵۰	EQdp	درصد تغییر تقاضای مرغ

ماخذ: نتایج تحقیق.

جمع‌بندی و ملاحظات

نتایج حاصل از شبیه‌سازی مدل فلویید نشان می‌دهد بازار گوشت مرغ تحت تأثیر مداخله‌های دولت به‌ویژه در بازار نهاده‌ها قرار دارد. یک درصد افزایش قیمت جوجه یک‌روزه، ذرت و کنجاله‌سویا، قیمت گوشت مرغ را به ترتیب به میزان ۰/۹، ۰/۸۶ و ۰/۵۶ درصد افزایش می‌دهد. از این‌رو، جلوگیری از نوسانات این نهاده‌ها می‌تواند تأثیر مهمی بر جلوگیری از نوسانات قیمت گوشت مرغ در بازار داشته باشد. بر این اساس، پیشنهادهای سیاستی زیر برای تنظیم بازار این محصول ارائه می‌شود:

۱) کنترل قیمت جوجه یک‌روزه: از آنجا که تولید گوشت مرغ دارای زنجیره‌ای از عوامل تولید است و در صورتی که هر کدام از عوامل این زنجیره دچار تغییر شود، کل نظام

دگرگون می‌شود. در این بین، چنان‌که اشاره شد، نوسانات قیمت نهاده جوجه یک‌روزه (با وجود آن‌که سهم آن در هزینه تولید حدود ۱۵ درصد است) بازار گوشت مرغ را به شدت دچار بی‌نظمی خواهد کرد. این نهاده از دو طریق بر قیمت گوشت مرغ تأثیر می‌گذارد. از یک طرف با کاهش این نهاده، مقدار عرضه گوشت مرغ کاهش یافته و در نتیجه قیمت افزایش می‌یابد. از طرف دیگر، با کاهش این نهاده و افزایش قیمت آن، قیمت گوشت مرغ مستقیماً افزایش پیدا می‌کند. بنابراین، با توجه به نیازهای فصلی، برنامه‌ریزی برای جوجه‌ریزی اهمیت بسیاری در حذف این نوسانات دارد. همچنین، وجود بانک اطلاعاتی برای جوجه یک‌روزه در سراسر کشور ضرورت دارد. علاوه بر این، از آنجا که تولید جوجه یک‌روزه از طریق مرغ مادر گوشتی، مرغ اجداد و مرغ لاین به دست می‌آید، برنامه‌ریزی در تولید انواع مرغ‌ها جهت تولید جوجه یک‌روزه سالم، به میزان کافی حائز اهمیت است. بنابراین، تثبیت قیمت جوجه یک‌روزه از طریق کنترل جوجه‌ریزی گله‌های مادر و همچنین نظارت دقیق بر واحدهای جوجه‌کشی امکان‌پذیر است. در این زمینه، علاوه بر موارد فوق می‌توان بیمه قیمتی این نهاده را ارائه داد تا بتوان نوسانات آن را در قیمت تمام‌شده تولید به حداقل رساند.

۲) کاهش نوسانات قیمت دان: از دیگر دلایل نوسان گوشت مرغ، نوسان در قیمت دان (ذرت و کنجاله سویا) است. با توجه به این‌که در حال حاضر بخش اعظمی از دان مرغ وارد می‌شود و هرگونه اختلال در واردات، اثر قابل توجهی بر قیمت گوشت مرغ دارد – به‌ویژه آن‌که جیره غذایی مرغ گوشتی در مقایسه با مرغ تخم‌گذار از انعطاف‌پذیری کم‌تری برخوردار است – باید این نهاده‌ها به مقدار کافی خریداری و ذخیره شوند تا بازار محصول دچار نوسان نشود. به‌علاوه، از آنجا که نرخ تعرفه در نوسانات قیمت آن‌ها (به‌ویژه کنجاله سویا) مؤثر است، باید به ابزارهای حمایت‌های مرزی پایبند بود. تغییرات مداوم نرخ تعرفه و به‌ویژه تعرفه سویا، به نابسامانی بیش‌تر در امر تولید می‌انجامد. لازم است کمیسیون ماده (۱)، ضمن استفاده از تعرفه مرکب به‌جای تعرفه ارزشی نسبت به تثبیت نرخ تعرفه نهاده‌ها و همچنین محصول، اقدامات مناسبی انجام دهد. از سوی دیگر، با توجه به وابستگی شدید تولید گوشت مرغ به واردات ذرت، سویا و پودرماهی لازم است دولت با استفاده از سیاست‌های حمایتی، به سوی کاهش وابستگی به واردات این نهاده‌ها و تولید

آن‌ها در داخل حرکت کند. اما با توجه به محدودیت منابع کشاورزی، لازم است قبل از پرداختن به این مقوله، استراتژی کلان کشور در زمینه غذا مشخص شود. آیا بحث امنیت غذایی و خودکفایی در کشور اهمیت دارد یا توجه به افزایش صادرات مجموعه‌ای از کالاها؟ بنابراین، اگر هدف امنیت غذایی است، منابع تولید صرف کالاهای خاصی می‌شود و شاید تولید نهاده‌های تشکیل‌دهنده دان در اولویت‌های بعدی قرار گیرد. ایران در زمینه پودر ماهی نیز با داشتن ذخایر غنی در شمال و جنوب کشور، به سمت کاهش واردات پیش می‌رود. از سوی دیگر، می‌توان پودر ماهی جیره غذایی را با محصولات دیگری از جمله بقایای کشتارگاه‌های دام و طیور، بقایای کارخانجات جوجه‌کشی، پودر خون و پودر پر جایگزین کرد. با توجه به تولید بالای گوشت مرغ، در صورت استفاده از کشتارگاه‌های مجهز به دستگاه‌های تبدیل ضایعات به پودر، می‌توان ضمن افزایش ارزش افزوده، واردات پودر ماهی را کاهش داد و از آلودگی‌های زیست‌محیطی کاست.

۳) تغییر رویکرد در زنجیره تولید تا مصرف (تغییر ساختار): از آنجا که انتقال قیمت نهاده‌ها و محصول در زنجیره تولید بسیار مهم است، تهیه و اجرای برنامه‌هایی که بتواند منافع تولیدکنندگان نهاده‌ها و محصول نهایی را در یک راستا قرار دهد، بسیار حائز اهمیت است. تولید گوشت مرغ، زنجیره‌های مختلفی دارد که در این صنعت پیوستگی خاصی ایجاد کرده‌اند. با تعامل میان این زنجیره، می‌توان شاهد کاهش هزینه‌ها و در نتیجه قیمت تمام‌شده بود. مشکلی بازار ایران، عدم ارتباط و تعامل بین حلقه‌های این زنجیره است. بنابراین، هریک از حلقه‌های تولید به دنبال افزایش سود خود هستند و این امر مشکلات زیادی برای صنعت طیور کشور ایجاد کرده است. در این وضعیت تولید، حلقه‌هایی که توان مالی کم و اطلاعات کمی از بازار دارند و یا به دلیل تعداد زیاد آن‌ها امکان تبانی برایشان فراهم نیست، کم‌ترین منافع تولید را به دست می‌آورند. در بخش طیور ایران، فقط تولیدکنندگان مرغ زنده در این دسته قرار دارند. این امر در حالی است که بیش‌ترین ریسک تولید در این گروه مشاهده می‌شود. تولیدکنندگان نهاده‌ها (جوجه یک‌روزه و دان) و کشتارگاه‌ها، حلقه‌های دیگر صنعت طیور هستند. اول این که تعداد این حلقه‌ها در بازار کم است، دوم این که از توان مالی بیش‌تری نیز برخوردارند. بنابراین، امکان تبانی بین آن‌ها وجود دارد. همان‌طور که گفته شد امروزه در بیش‌تر کشورهای تولیدکننده گوشت مرغ،

سیستم تولید تغییر یافته و در بین حلقه‌های زنجیره تولید تعامل بیش‌تری ایجاد شده است و حلقه‌هایی که بیش‌ترین حاشیه بازار را به خود اختصاص می‌دهند تحت‌عنوان ادغام‌گر در بازار فعالیت کرده و ریسک‌های بازاری را نیز تقبل می‌کنند. بنابراین، این امر مستلزم تجدیدنظر در ساختار تشکل‌های تولید و نیز ساماندهی نظام توزیع با تأکید بر برقراری روابط عمودی و سیستم‌های قراردادی است. وظیفه وزارت جهاد کشاورزی و معاونت امور دام بومی‌سازی روش‌ها و سیستم‌های جدید تولید مانند سیستم‌های قراردادی و ادغام عمودی در داخل کشور است. همچنین، در این بخش برخورداری از تجهیزات روز دنیا در صنعت مرغداری یکی از الزامات رشد و توسعه‌ای این بخش است. در این زمینه، دولت و بانک‌های تخصصی می‌توانند در اعطای تسهیلات پیش‌گام باشند. لازم به ذکر است با راه‌اندازی این سیستم تولید، بسیاری از چالش‌های صنعت مرغداری که در ابتدا به آن‌ها اشاره شد از جمله عدم استفاده از تمام توان تولید، روند افزایش قیمت جوجه یک‌روزه، روند افزایش قیمت دان، فقدان برنامه‌ریزی منسجم برای افزایش تولید و صادرات و... مرتفع خواهد شد.

منابع

آماده، حمید (۱۳۸۵)؛ طرح مطالعات بازار گوشت مرغ، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی.

اسماعیلی، ع. (۱۳۸۲)؛ «کاربرد تکنیک بازارهای مرتبط در قیمت‌گذاری ماهی ساردین»، چهارمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران، کرج، ایران.

بستاکی، مصطفی و حسین صادقی (بهار ۱۳۸۱)؛ «اندازه‌گیری آثار مداخله در قیمت‌گذاری محصولات دامی»، فصلنامه علمی - پژوهشی اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره ۳۷، سال دهم.

سلامی، حبیب‌الله و محمد خالدی (بهار ۱۳۸۰)؛ «تأثیر فناوری مبارزه بیولوژیکی با آفت کرم ساقه‌خوار برنج بر استفاده از آفتکش‌ها. مطالعه موردی: استان مازندران». فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال نهم، شماره ۳۳.

جیران، علیرضا، مهدی محمدیان و اله مهربانیان (۱۳۸۴)؛ مروری بر سیاست‌های حمایتی گوشت مرغ در کشورهای منتخب و تحلیلی بر سیاست‌های تنظیم بازار مرغ و تخم مرغ ۸۳-۱۳۷۳، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی.

وزارت جهاد کشاورزی، معاونت امور دام، شرکت سهامی پشتیبانی امور دام کشور، اداره بررسی‌های بازرگانی و اقتصادی، آمار قیمت و تولید در سال‌های مختلف.

کهنسال، محمدرضا و سید صفدر حسینی (۱۳۸۶)؛ «الگو شبیه‌سازی سیاست‌های قیمتی چغندر قند در استان خراسان»، اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره ۵۸، ویژه سیاست‌های کشاورزی، تابستان ۸۶.

حسینی، سید صفدر و علی دریجانی (۱۳۸۲)؛ «تدوین الگوی نظری ارزیابی رفتار اقتصادی صنعت ابریشم ایران در چارچوب بازارهای مرتبط»، چهارمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران، کرج.

Dewbre, J., Anton, J., Thompson, W. (2001); "The Transfer Efficiency and Trade Effects of Direct Payments", *American Journal of Agricultural Economics*, No. 83(5), pp.1204-1214.

Dewbre, J., Short, C. (2002); "Alternative Policy Instruments for Agriculture

- Support: Consequences for Trade, Farm Income and Competitiveness”, *Canadian Journal of Agricultural Economics*, No.50(4), pp.443-464.
- Fabiosa. Jacinto F., Helen H. Jensen, and Dong Yan (2004); “Output Supply and Input Demand System of Commercial and Backyard Poultry Producers in Indonesia”, Working Paper 04-WP 363, Center for Agricultural and Rural Development Iowa State University Fapri.org.
- Floyd, J.E. (1965); “The Effects of Farm Price Supports on the Return to Land and Labor in Agriculture”, *Journal of Political Economy*, Vol. 73, pp.148-58.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (2002); Vertical Integration and the Livestock Industries of the Asia-Pacific Region.
- Gardner, B.L. (1987); *The Economics of Agricultural Policies*, New-York, Macmillan.
- Gordon, D.V. and T. Hazledine (1996); “Modelling Farm-Retail Price Linkage for Eight Agricultural Commodities”, Technical Report #1/96, Agriculture and Agri-Food Canada Policy Branch.
- Guyomard, H., Le Mouël, C., Gohin, A. (2004); “Impacts of Alternative Agricultural Income Support Schemes on Multiple Policy Goals”, *European Review of Agricultural Economics*, No.31(2), pp.125-148.
- Haley, Mildred M. (1970– 2000); “Changing Consumer Demand for Meat: The U.S Example”, Economic Research Service/USDA Changing Structure of Global Food Consumption and Trade / WRS-01-1.
- Hertel, T. W. (1989); “Negotiating Reductions in Agricultural Support: Implications of Technology and Factor Mobility”, *American Journal of Agricultural Economics*, No.71(3), pp. 559-573.
- Joao F. Silva (August 2005); “Brazil Poultry and Products Annual Overview”, GAIN Report Number: BR5620.
- Landes, M. Suresh P and John D. (2004); “India’s Poultry Sector: Development and Prospects”, Market and Trade Economics Division, Economic Research Service, U.S. Department of Agriculture, Agriculture and Trade Report, WRS-04-03.
- Leathers, H.D. (1992); “The Market for Land and the Impact of Farm Programs on Farm Numbers”, *American Journal of Agricultural Economics*, No.74(2), pp.291-298.
- Olasunkanmi M. Bamiro, Dayo O.A. Phillip and S. Momoh (2006); “Vertical Integration and Technical Efficiency in Poultry (Egg) Industry in Ogun and Oyo States, Nigeria”, *International Journal of Poultry Science*, No.5 (12),

pp.1164-1171,

Sherrie S. Barton (2004); “The Importance of International Trade to the U.S. Meat and Poultry Industry”, *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*, Vol. 16, Issue 2.

USAID (2005); “Issues and Interventions in Poultry Sector”, Final Report USAID - ATDP II Undertaking.

Xian, X and T. Xiangyong, “Pork Price Determination in China”.